

अभ्यासः

मौखिकः

प्रश्न 1. उच्चारण करें—

(क) कम्बल (ख) कबूतर (ग) आम (घ) लीची
(ङ) कछुआ ।

उत्तर—(क) कम्बल - कम्बलम् (ख) कबूतर - कपोतः
(ग) आम - आम्रम् (घ) लीची - लीचिका (ङ) कछुआ-
कच्छपः ।

प्रश्न 2. निम्नलिखित का संस्कृत रूप बताएँ—

घड़ा, तालाब, लाल, अमरूद, गर्म।

उत्तर—घड़ा - घटः तालाब-तडागः लाल - रक्तम् अमरूद
- अमृत-फलम् गर्म - उष्णम्।

प्रश्न 3. निम्न शब्दों का वर्ण-विच्छेद करें -

(क) नरः (ख) घटः (ग) नेत्रम् (घ) गजः (ङ) अश्वः
(च) पुष्पम्

उत्तर— (क) नरः — न् + अ + र् + अः।

(ख) घटः — घ् + अ + ट् + अः ।

(ग) नेत्रम् — न् + ए + त् + र् + अ + म्।

(घ) गजः. — ग् + अ + ज् + अः।

(ङ) अश्वः — अ + श् + व् + अः।

(च) पुष्पम् — प् + उ + ष् + प + अ + म्।

लिखितः

प्रश्न 4. उपयुक्त शब्दों को मिलाकर वाक्य की रचना
करें -

(क) गजाः गच्छतः

(ख) वयम् गायति

(ग) बालकौ पतति

(घ) वृक्षः धावति

(ङ) अश्वः चलन्ति

(च) गायकः पठामः

उत्तर—(क) गजाः चलन्ति

(ख) वयम् पठामः

(ग) बालकौ गच्छतः

(घ) वृक्षः पतति।

(ङ) अश्वः धावति।

(च) गायकः. गायति।

प्रश्न 5. वर्णों को मिलाकर शब्द बनाएँ—

प्रश्न

उत्तर

(क) न् + अ + र् + अः नरः।

(ख) घ् + अ + ट् + अः घटः।

(ग) व् + ऋ + क्ष् + अः वृक्षः।

(घ) भ् + र् + अ + म् + अ + र् + अः = भ्रमरः।

(ङ) ब् + आ + ल् + अः = बालः।

(च) प् + अ + ट् + अ + त् + इ = पठति।

प्रश्न 6. कोष्ठक में से उपयुक्त शब्द चुन कर रिक्त स्थानों की पूर्ति करें—

यथा - बालिका पठति। (बालिका/बालिकाः)

(क) अयम् .....। (बालकाः/बालकः/बालकौ)

(ख) सा .....। (धावति/धावतः/धावन्ति)

(ग) ..... नृत्यन्ति। (मयूरौ/मयूराः/मयूरः)

(घ) पुष्पाणि .....। (विकसति/विकसन्ति/विकसतः)

(ङ) आवाम् .....। (पठामि/पठावः/पठामः)

(च) ..... कूर्दति। (नृपः/मण्डूकः/वानरः)

उत्तर—(क) अयम् बालकः। (ख) सा धावति। (ग)

मयूराः नृत्यन्ति। (घ) पुष्पाणि विकसन्ति। (ङ) आवाम् पठावः।

(च) वानरः कूर्दति।

प्रश्न 7. उदाहरण के अनुसार रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए -

यथा— बालकः बालकौ बालकाः (पुं०)
लता लते लताः (स्त्री०)
फलम् फले फलानि (नपुं०)

(क) देवः .....

(ख) नरः .....

(ग) नृपः .....

(घ) पुष्पम् .....

(ङ) गृहम् .....

(च) बालिका .....

उत्तर—(क) देवः देवौ देवाः

(ख) नरः नरौ नराः

(ग) नृपः नृपौ नृपाः

(घ) पुष्पम् पुष्पे पुष्पाणि

(ङ) गृहम् गृहे गृहाणि

(च) बालिका बालिके बालिकाः

प्रश्न 8. संस्कृत में अनुवाद करें—

(क) यह लड़का है। (अस्ति)

(ख) यह विद्यालय है। (विद्यालयः)

(ग) आम मीठा होता है। (भवति)

(घ) वे लड़कियाँ हैं। (बालिकाः)

(ङ) वह कौन है? (कः)

उत्तर—(क) अयम् बालकः अस्ति।

(ख) अयम् विद्यालयः अस्ति।

(ग) आम्रम् मधुरं भवति।

(घ) ताः बालिकाः सन्ति।

(ङ) सः कः अस्ति।